

Р. Я. Шай

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри теорії та філософії права

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК УМОВА КУЛЬТИВУВАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

© Шай Р. Я., 2016

Висвітлено розвиток правової культури, оскільки науковий рівень правового мислення та правосвідомості забезпечує формування ідеалу правової особистості, яка поважає правовий закон, визнає його верховенство у всіх сферах життя, своїми діями підтримує режим правозаконності в Україні.

Ключові слова: держава, правова культура, правосвідомість, правопорядок, законність, права людини та громадянина, правова система.

Р. Я. Шай

ПРАВОВАЯ КУЛЬТУРА КАК УСЛОВИЕ КУЛЬТИВИРОВАНИЯ ПРИНЦИПА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАИНСКОМОБЩЕСТВЕ

Статья посвящена развитию правовой культуры, поскольку научный уровень правового мышления и правосознания обеспечивает формирование идеала правовой личности, которая уважает правовой закон, признает его верховенство во всех сферах жизни, своими действиями поддерживает режим правозаконности в Украине.

Ключевые слова: государство, правовая культура, правосознание, правопорядок, законность, права человека и гражданина, правовая система.

R. Shay

LEGAL CULTURE AS A CONDITION FOR THE CULTIVATION OF THE RULE OF LAW IN THE UKRAINIAN SOCIETY

The article is devoted to the development of legal culture, since the scientific level of legal thinking and legal awareness provides the ideal legal personality formation that respects the legal law recognizes his supremacy in whole spheres of life, the iraction ssupporting the rule of law in Ukraine.

Key words: government, legal culture, justice, rule of law, human rights and civil legal system.

Постановка проблеми. Однією із категорій загальнолюдських цінностей, що належить до невід'ємних ознак правової держави, є правова культура, основним призначенням якої є забезпечення максимального здійснення, охорони та захисту прав людини. Саме правова культура та правове виховання населення є соціальною гарантією дії верховенства правового закону в суспільстві.

Аналіз досліджуваної проблеми. Дослідженням правової культури як важливого елемента правової системи і як чинника, що впливає на становлення та розвиток державності загалом, займалися українські вчені-правознавці, зокрема: В. Д. Бабкін, М. І. Коцюба, В. А. Котюк, П. Ф. Мартиненко, А. Р. Мащок, Є. В. Назаренко, П. М. Рабінович, В. М. Селіванов, С. А. Тихонова та ін.

Метою статті є характеристика реального стану правової культури та визначення її впливу на стан законності, правопорядку та верховенства закону в сучасному українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні не викликає сумніву той факт, що правова культура особистості є складовою правової культури суспільства, котра є показником рівня правосвідомості, активності суспільства у сфері права, прогресу правових норм та правової діяльності. Рівень правової культури та освіти визначає якість норм права, котрі регулюють відносини у різних сферах життєдіяльності. Нормативна база є підґрунтям, на якому формається держава як така і, від якості такої бази залежить, відповідно, рівень розвитку та якість життя у державі [8, с. 330].

О. Ф. Скакун зазначає, що “Правова культура тісно пов’язана з загальною культурою народу, ґрунтується на її засадах, служить відображенням рівня її розвитку. Формування правової культури не є відокремленим процесом від розвитку інших видів культури – політичної, моральної, естетичної” [9].

Інший сучасний теоретик права, доктор юридичних наук, професор В. В. Лемак стверджує, що правова культура за своїм змістом є певним юридичним багатством, яке виражається в досягнутому рівні регулятивних властивостей права, нагромаджених правових цінностей, тих особливостей права, юридичної техніки, котрі належать до духовної культури, до правового прогресу [5, с. 217–218].

Крім того, висловлюються погляди, що правова культура – це одна з форм державно-правових відносин. Вона виражена в правових нормах, інститутах і здатності оцінювання цих явищ [10, с. 211].

“Правова культура, – як справедливо зазначають О. В. Сахаров і О. Р. Ратінов, – справляє організаційно-регулятивний вплив в плані забезпечення соціально-позитивної поведінки, попередження негативних проявів і усунення факторів, що цьому сприяють, при вирішенні соціальних завдань будь-якої сфери і будь-якого рівня життя суспільства” [7, с. 106]. І навпаки, низький рівень правової культури призводить до девальвації режиму законності у суспільному житті.

Проаналізувавши чимало визначень поняття правової культури, можна зробити висновок про те, що найвдалішим є розуміння та визначення правової культури, яке запропонували російські автори ще 1997 року: “Поняття “правова культура” завжди передбачає оцінку “якості” правового життя того чи іншого суспільства та порівняння її з найрозвинутішими правовими зразками, ідеалами та цінностями”. Це підтверджує нашу думку про те, що правова культура – це і є насамперед зазначені зразки, ідеали та цінності.

Правова культура – зумовлена всім соціальним, духовним, політичним і економічним ладом, якісним станом життя суспільства, виражається у досягнутому рівні розвитку правової діяльності, юридичних актів, правосвідомості і в цілому рівні правового розвитку суб’єкта (людини, різних груп, усього населення), а також ступеня гарантованості державою і громадянським суспільством свобод і прав людини [8, с. 331].

Отже, дослідження учених сучасної України показують, що розбудова в Україні громадянського суспільства тісно пов’язана із підвищення правосвідомості громадян, їхньої правової культури, законслухняності, подолання явищ правового нігілізму. Вчені розглядають розвиток правової культури як умову розвитку України.

Успішний розвиток держави неможливий поза правовою культурою кожного з її громадян, яка обумовлює загальну повагу до права в суспільстві, культивування принципу верховенства права і, отже, реальне функціонування всіх інших інститутів держави [1, с. 3].

На жаль, сучасний етап існування нашої держави супроводжується низьким рівнем правової культури не лише у простих громадян, а й у політиків, котрі мають безпосередній стосунок до законотворення та управління державою. Це не говорить про те, що вони некомпетентні у законодавчих нормативно-правових актах, у своєму житті, не вважають норми права обов’язковими і

не відчують страху відповідальності за порушення норм чинного законодавства. Це все свідчить про зневагу до права, держави та її громадян. Низький рівень правової культури, нерозвиненість у населення юридичних традицій, що переходять у відкритий правовий нігілізм, заперечення необхідності і цінності права мають глибокі історичні корені, адже з покоління в покоління у нашій державі спостерігається зневага до закону та суду, а свавілля не вважається чимось неправильним.

Зараз існує чимало проблем і у формуванні правової культури. Насамперед це складний процес правотворчості, де нерідко існує суперечність нормативно-правових актів реальній дійсності, до того ж, не розвинена ідеологія сильної правової держави. Наслідком цього є правовий нігілізм, заперечення етичних принципів. Для вирішення цих і інших проблем необхідна цілеспрямована політика держави на підвищення рівня правової культури суспільства через ліквідацію правового нігілізму, використання засобів масової інформації, кінематографу та інших видів мистецтва.

Правова культура припускає відповідні знання людьми певних положень чинного законодавства, порядку його реалізації, уміння користуватися цими знаннями під час застосування норм права, їх виконання. Розрізняють правову культуру суспільства загалом і правову культуру особистості. Причому ці два поняття є взаємозалежними. Що більше освічених у правовому аспекті особистостей є у суспільстві, тим вищою буде правова культура цього суспільства. Правова культура особистості, будучи компонентом правової культури суспільства, виражає ступінь і характер розвитку суспільства, так чи інакше забезпечує соціалізацію особистості та правомірну діяльність особи [2, с. 6].

А чи має правова культура межі, де саме вона закінчується і починається правове безкультур'я? Незнання особою принципів права – це правове безкультур'я? Варто зазначити, що, на жаль, не кожний випускник вищого юридичного закладу може розкрити суть принципів права, а що вже казати про пересічних громадян.

Незнання законів – це правове безкультур'я? Може, порушення норм, установлених законодавством, чи відсутність уявлень щодо процедури роботи правових механізмів – правове безкультур'я? Якщо враховувати вищезазначені визначення правової культури, то – так. Якщо на всі ці запитання дано позитивні відповіді, не дивно, що рівень правової культури нашої країни не можна назвати високим. Зупиніть людину на вулиці і запитайте в неї, що таке право і як воно працює або як має працювати – відповідь якщо і буде, то, найімовірніше, дуже коротка. Річ у тім, що не можна вести мову про підвищення рівня правової культури, не розвиваючи рівень культури загальної.

Правова культура не залежить від права (в цьому контексті під правом розуміють насамперед юридичне право). Жодні закони не зможуть підняти її рівень через декларування окремих норм. Правова культура з'являється не із документів – її там бути не може; правова культура з'являється із життя. Процес її становлення характеризується формуванням певних культурно-правових цінностей, сформованих певною національною часово-просторовою дійсністю [3, с. 105–110].

Саме тому концепція правової держави передбачає притаманність усім громадянам високої культури права, зокрема їх обізнаність з життєво необхідними юридичними законами, а також уміння і навички їх використання у практичному житті [6, с. 31].

Досвід формування громадянського суспільства та правової держави в Україні засвідчив нагальну потребу підвищення рівня правової культури і правосвідомості громадян. Активного обговорення та негайного впровадження вимагають такі аспекти проблеми, як правова просвіта і виховання молоді, майбутніх фахівців різних сфер життєдіяльності на засадах людяності, моральності, честі [4, с. 19–21].

Ефективність правової культури залежить від етичного й інтелектуального розвитку людей, які становлять суспільство, оскільки діяльність державної влади полягає в діях, що їх вчиняє народ. Механізм державної влади діятиме ефективно, якщо посадові та службові особи, а також народ, громадська думка якого має приборкувати перших, будуть освіченими.

Висновки. Сьогодні Україна є молодою незалежною державою, котра володіє потенціалом у різних сферах життєдіяльності: науці, промисловості та культурі. Хотілось би, щоб нашу державу можна було назвати однією з найрозвиненіших держав світу, проте існує безліч факторів, котрі уповільнюють та унеможливають це. Кожен громадянин має зрозуміти, що саморозвиток і всебічне

навчання кожної особи відіграють значну роль для розвитку безпосередньо країни. Що швидше таке усвідомлення прийде до українців, то ближчим стане підвищення рівня України на світовій арені. Низка досліджень, що їх провели науковці-спеціалісти говорять, що рівень правової культури та правосвідомості українців перебуває лише на стадії зародження і потребує затрати безлічі ресурсів, аби такий розвиток приносив свої плоди і реально впливав на стан речей у державі. Тобто, народ має звернути величезну увагу саме на правове виховання, особливо молоді, яка є майбутнім України.

Питання розвитку правової культури на сучасному етапі є надзвичайно важливим, адже події, котрі відбуваються у країні останнім часом, потребують того, щоб кожна людина застосовувала свою правосвідомість на практиці, могла усвідомлювати свої дії та керувати ними, спрямовувати сили на пробудження патріотизму і дій, пов'язаних з ним.

Подолання деформації правової свідомості та створення умов для підвищення рівня правової культури населення, активної і свідомої участі громадян у здійсненні реформи є сьогодні першочерговим завданням суспільства і держави на шляху розбудови в Україні громадянського суспільства і правової держави.

1. Ганзенко О. О. *Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави України* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Запоріжжя, 2002. – С. 3. 2. Грищенко А. В. *Правовий закон: питання теорії та практики в Україні* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2003. – С. 6. 3. Дмитрієнко І. В. *Українська правова культура як нормативне небіологічне явище* // *Держава і право* : зб. наук. пр. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 44. – С. 105–110. 4. В. Лисогор. *Правова культура як елемент механізму реалізації прав і свобод громадян*. // *Підприємництво, господарство і право*. – 2009. – № 5. С. 19–21. 5. Лемак В. В. *Загальна теорія держави і права*. – Ужгород, 2003. – С. 217–218. 6. Рабінович П. М. *Основи загальної теорії права і держави* : навч. посіб. – К., 1995. – С. 31–32. 7. Сахаров А. В., Ратинов А. Р. *Теоретические основы предупреждения преступности*. – М. : Знание, 1977. – 187 с. 8. Семитко А. П. *Правовая культура* // *Теориягосударства и права* / Под ред. В. М. Корельского и В. Д. Первалова. – М. : Инфра. М-Норма, 1997. – С. 330–331. 9. Скакун О. Ф. *Теорія держави і права* : підручник / О. Ф. Скакун ; Пер. з рос. – Харків : Консум, 2009. – 656 с. 10. Скакун О. Ф. *Теория государства и права*. – Х., 2000. – С. 211.

REFERENCES

1. Hanzenko O. O. *Formuvannya pravovoyi kul'tury osoby v umovakh rozbudovy pravovoyi derzhavyUkrayina* : Dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. [Formuvannya pravovoyi kul'tury osobyvumovakhrozbudovypravovoyiderzhavyUkrayina: Dys. ... kand. yuryd. nauk:12.00.01]. Zaporizhzhya, 2002. p. 3. 2. Hryshchenko A. V. *Pravovyyzakon: pytannyyateoriyitapraktyky v Ukrayini. Avtoreferat dysertatsiyi nazdobuttya kand. yuryd. nauk.* [Pravovyy zakon: pytannyyateoriyitapraktykyv Ukrayini.Avtoreferatdysertatsiyinazdobuttyakand.yuryd.nauk.]. Kiev, 2003. p. 6. 3. Dmitriyenko I. V. *Ukrayins'ka pravova kul'tura yak normatyvne nebiolohichne yavlyshche. Derzhava i pravo: Zb. nauk. prats'.* [Ukrayins'kapravovakul'turayaknormatyvnebiolohichneyavyshche. DerzhavaIpravo: Zb.nauk.prats']. Kiev.: In-t derzhavy i pravaim.V. M. Korets'koho NAN Ukrayiny, 2009. vol. 44. pp. 105–110. 4. V. Lysohor. *Pravova kul'tura yak element mekhanizmu realizatsiyi prav i svobod hromadyan. Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo.* [Pravova kul'tura yak elementme khanizmurealizatsiyipravisvobodhromadyan.Pidpryyemnytstvo,hospodarstvoIpravo]. 2009. № 5. pp. 19–21. 5. LemakV. V. *Zahal'nateoriyaderzhavy i prava.* [Zahal'nateoriyaderzhavyIprava.]. Uzhhorod, 2003. pp. 217–218. 6. Rabinovych P. M. *Osnovyzahal'noyiteoriyiprava i derzhavy: Navchal'nyyposibnyk.* [Osnovyzahal'noyiteoriyiprava i derzhavy: Navchal'nyyposibnyk.]. Kiev, 1995. pp. 31–32. 7. Saharov A. V., Ratinov A. R. *Teoreticheskie osnovy preduprezhdeniya prestupnosti.* [Teoreticheskie osnovy preduprezhdeniya prestupnosti.]. Moskov, Znanie, 1977. 187 p. 8. Semitko A. P. *Pravovaya kul'tura. Teoriya gosudarstva i prava. Podred. V. M. Korel'skogo i V. D. Perevalova.* [Pravovajakul'tura. Teorijagosudarstva i prava.Podred. V. M. Korel'skogo i V. D. Perevalova.]. Moskov: Infra. Moskov Norma, 1997. pp. 330–331. 9. Skakun O. F. *Teoriyaderzhavy i prava: Pidruchnyk O. F. Skakun;Per. z ros.* [TeoriyaderzhavyIprava:PidruchnykO.F.Skakun;Per.zros.]. Kharkiv, Konsum, 2009. 656 p. 10. Skakun O. F. *Teoryya hosudarstva y prava.*[Teoryyahosudarstva y prava.]. Kharkov, 2000. p. 211.